

Τὰ δυνατὰ σου χέρια χέρια δὲν εἶχα ἐγὼ
Νάπλωσω, νὰ τὰ σφίξω, καὶ νὰ τάρματωθῶ.

Καὶ μήτε νὰ τὰ σπρώξω χέρια εἶχα καὶ νὰ εἰπῶ :
«Μακριά ! τὸν τόπο ποῦ ἦρθες τὸν τρώει θανατικό !»

Καὶ βολετὸ δὲν ἦταν ἀγνὰ νὰ εἰπῆ σ' ἐσὲ
Μηδὲ τὸ στόμα τὸ Ὅχι, μηδὲ ἡ καρδιά τὸ Ναί.

Τὸ στόμα μου τὸ ἀνοίγει τοῦ τραγουδιοῦ ἡ πνοὴ
Πρὸς τὴν ὠραίαν ἀλήθεια, πρὸς τὴν ὠραία ζωὴ,

Κι ὄντας μοῦ λείπει ἡ θεία τοῦ τραγουδιοῦ πνοή,
Τῆς σιωπῆς ἡ κρύα ταφόπετρα μὲ κλεῖ,

Κι ὄντας δειλὰ στὸν κόσμον κι ἀνήμερος βρεθῶ,
Τολμῶ μ' ἐδένα, ἀπάτη ψέμα, μ' ἐσὲ μπορῶ !

Κ' ἐσύ ποῦ δὲ φοβᾶσαι στὸ πέλαο τῆς ζωῆς
Τὴ λύσσα τοῦ κυμάτου καὶ τῆς ἀνεμικῆς,

Καλοκυβερνημένο γερὸ καράδι, Ἐσύ,
Προδότες μπόμες εἶναι κι ἀπάντεχοι πνιμοί !

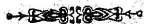
Κ' ἐσύ, μεστὴ ἀπὸ πίστην καὶ ὑγείαν καὶ χαρὰ,
Ἀνίδεν καὶ ὠραία καὶ ἀπλὴ σὰν τὰ παιδιὰ,

Τὰ χρόνια μου τὰ πῆρες γιὰ νιάτα, ὦ συφορὰ !
Καὶ τὸ σπαρτάρισμα μου τὸ πῆρες γιὰ καρδιά !

Ὅμιε φωτολουσμένο τοῦ γάμου δειλιγὸ !
Παντρεύεται ἡ παρθένα καὶ παίρνει ἓνα στοιχειό !

.....
Στις 19 τοῦ Ἀλωνάρη τοῦ 1902.

Κωστῆς Παλαμᾶς

Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΘΕΣΙΣ

Μέσα στὴν ἀπογοητευτικὴ αὐτὴ κατάστασιν τὴν ὁποίαν προείδαμε γιὰ τὴν αὐτοκαλούμενη διεθνῆ βασιλικὴν ἐκθεσιν τῶν Ἀθηνῶν, ὁ πολὺς κόσμος παραζαλισμένος φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀποτυχίαν καὶ τὸ παιχνίδι ποῦ παίχθηκε εἰς βάρος του, δὲν κατῴρθωσεν ν' ἀντιληφθῆ καὶ νὰ σπουδάσῃ τὴν μόνην ἀξίαν λόγου καλλιτεχνικὴν ἐκθεσιν ποῦ μέχρι σήμερον εἶχαμε εἰς τὰς Ἀθήνας. Προέρχεται ἄραγε καὶ τοῦτο ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῶν ψυχικῶν ἀρετῶν τοῦ νεωτέρου Ἑλλήνου, ἢ μία ἀτυχῆς σύμπτωσις ἀπεμάκρυνε τὴν μοναδικὴν ἐπιτυχίαν εἰς καλλιτεχνικὰ ἔργα, ἀπὸ τὰ μάτια καὶ τὰς ψυχὰς τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων; Καὶ ἂν ἀκόμη ἔργα ὅπως ἡ Τεραμιάλα, τοῦ Ἰσπανοῦ Ράουριχ καὶ ὅπως τὸ περίφημον ἵπποδρόμιον τοῦ Ὀλλανδοῦ Φράνς Βάν Λεμπούτεν, καὶ τόσα ἄλλα καλλιτεχνήματα ἔπρεπε νὰ διδάξουν τοὺς νεωτέρους Ἑλληνας ὅτι τὰ ἔργα εἴτε καλλιτεχνικὰ εἶνε, εἴτε καὶ ἀπλῶς ἔργα σκέψεως, πρέπει νὰ εἶνε κατὰ τὸ ἐφικτὸν τέλεια.

ἐνοῶ δηλαδή ὅτι κάθε ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἐπιδιώξη μὲ τὴν αὐστηροτέραν εἰληκρίνειαν νὰ φθάσῃ εἰς ὅτι συλλαμβάνει ὁ νοῦς καὶ αἰσθητοποιεῖ ἡ καρδία. Καὶ εἶνε ἀρκετὰ δείγματα ἰσχυρᾶς διανοητικῆς ἰκνότητος μέσα εἰς τὴν τόσο ἀπικα ἐγκαταλειφθεῖσαν καλλιτεχνικὴν ἔκθεσιν τοῦ Ζαππείου, ἱκανὰ ὄχι μόνον νὰ μᾶς ἀναβιβάσουν εἰς ἓνα ἐπίπεδον ἀνώτερον τῶν ταπεινῶν διενέξεων τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ νὰ μᾶς ἐξημερώσουν ἀπὸ τὰ βάρβαρα ἔνστικτα ποῦ μᾶς ἄφηκεν ἡ ὑποδούλωσις ἐπὶ αἰῶνας τῶρα εἰς τοὺς βρβάρους. Ποιὸς ὅμως σκοτίζεται γὰρ τόσο λεπτὰ ζητήματα ἀφοῦ γνωρίζομεν πῶς μόνον ἡ ἐπιτήδεια καὶ ἡ ἐπιπολαία μόρφωσις καθοδηγεῖ τὰς πράξεις μας εἰς τὴν ζωὴν; Ἐπρεπε μάλιστα νὰ συνυπάρξῃ κἄποια προδιάθεσις μέσα εἰς τὴν ὀργανικὴν ἀριστίαν τῆς ταπεινῆς ζωῆς γὰρ νὰ μᾶς δώσῃ νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι δὲν ἀντιπαρέρχεται κανεὶς ἔτσι εὐκολὰ χωρὶς νὰ τιμωρηθῇ κάτω ἀπὸ τὰς μεγάλας δημιουργίας τῆς πνευματικῆς πάλης τοῦ κόσμου.

Τίποτε δὲν ἱκανοποιεῖ τὸν ἐγωισμόν καὶ τὴν φιλαυτίαν ἐνὸς ἔθνους ὅσον ἡ καταφανὴς ὑπεροχὴ εἰς τὰ ἔργα τοῦ πνεύματος. Ὁ ἀληθὴς πατριώτης ἔχει καθήκον σεβόμενος τὴν ἱερότητα τῆς πατρίδος νὰ τὴν ὑπερασπίσῃ διὰ τῆς πνευματικῆς ἐργασίας του τὰ πνευματικὰ ὄπλα νικοῦν ἀσφαλῶς καὶ ἀγερῶχος ἐνῶ ἡ ἐργασία τῶν χειρῶν εἶνε πάντα κατὰπτωσις καὶ τέτοια ἐργασία ἔχουμε ἀρκετὴ νὰ δείξωμεν οἱ σημερινοὶ Ἕλληνας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον παραγνωρίζομεν τὰ πάντα νομίζοντες πῶς ἀρκεῖ νὰ φωνάζῃ κανεὶς πῶς εἶνε πατριώτης γὰρ νὰ γίνῃ πιστευτὸς εἰς τὴν συνείδησιν τῶν πολλῶν καὶ νὰ βεβηλώσῃ ἔτσι ἀσυνείδητα τὰ ἱερά αὐτὰ χόματα ποῦ πάτησαν τόσοι γενναῖοι.

Καὶ δὲν εἶνε ταπεινώσις ἐθνικὴ μιὰ τέτοια ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τόσο σταθερὰ ἔργα τὰ ὁποῖα μᾶς παρουσιάζουν τοὺς ξένους σκεπτομένους κατὰ τρόπον ὅπως διόλου ἀντίθετον ἀπὸ τῆς μικρομεγαλομανίης μας ἢ ὁποῖες ἐπὶ τέλος κατανοοῦν εἰς τὸ νὰ μᾶς γελοιοποιοῦν ἀπέναντι κάθε ἀληθείας καὶ κάθε ἀνθρωπισμοῦ; Ἡ ἐπίγνωσις τῶν καθηκόντων τοῦ ἀνθρώπου εἰς ὁποιαδήποτε κατηγορίαν καὶ ἂν ἀνήκει ἐπιβάλλεται εἰς πάντας ποῦ δὲν θέλουν νὰ στραγγαλίσουν κάθε ἀρετὴν χάριν τῶν μικροσυμφερόντων τῆς στιγμῆς. Καὶ ἀπὸ τοιαῦτα μικροσυμφέροντα εἴμεθα πνιγμένοι οἱ σημερινοὶ Ἕλληνας ναυαγοὶ τῶν ἐθνικῶν ἰδεωδῶν καὶ τῶν ἀσνόπων ἐλπίδων· δὲν μένει δὲ τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ἀκούσωμεν καὶ τὴν τελευταίαν κραυγὴν τῆς ὀδύνης ἢ ὁποῖα θὰ μᾶς φέρῃ εἰς τὸν θάνατον ἀφοῦ ἔτσι ὅπως ἐννοοῦμεν τὴν ζωὴν εἶνε ἡ ἐσχάτη ἀρνησις κάθε ἔθνους ποῦ θέλει νὰ ζήσῃ στὴν ἀναγέννησιν τῶν ἐθνικῶν του παραδόσεων.

Ἡ διεθνὴς ἔκθεσις τῶν Ἀθηνῶν, ἂν ὡς διεθνὴς δὲν ἔχει καμμίαν σημασίαν εἰς τὴν παγκόσμιον καλλιτεχνικὴν κίνησιν εἶνε ὅμως διὰ τὴν Ἑλλάδα ἡ σημαντικωτέρα καλλιτεχνικὴ ἔκθεσις ἢ ὁποῖα ἔγινε μέχρι σήμερον. Καίτοι δὲ τὰ ὑπὸ ξένων καλλιτεχνῶν ἀποσταλέντα ἔργα εἶνε εὐάριθμα, δὲν δυνάμεθα

ὅμως νὰ τὰ κατατάξωμεν εἰς σχολὰς καθόσον ἐξαιρέσει τῶν Ρουμούνων οἱ ὅποιοι συσσωματωμένοι ἐξέθησαν ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔθνη, μόνοι μερικοὶ καλλιτέκναι ἔλαβον μέρος. Μία αὐστηρὰ κριτικὴ βεβαίως πλεῖστα ἔργα θὰ κατέβαζε καὶ ἀπὸ τοὺς διχδρομοὺς καὶ ἀπὸ τὶς σκῆλες ἀκόμη, μαθημένοι ὅμως ἀπὸ τὰ ἄτολμα μουντζουρογραφήματα τῶν ἐκθέσεων μας, ἐφάνησαν οἱ κριταὶ ἄγαν ἀνεκτικοὶ ἐκθέσαντες πρῶτα πρῶτα τὰ βάρβαρα ἐκεῖνα πελώρια βάζα στολισμένα κατὰ τρόπον τόσον ἀνήθικον ποῦ μόνον οἱ διευθύνται μιᾶς τοιαύτης ἐκθέσεως γνωρίζουν Ἡ κατάταξις τῶν ἔργων, ὅπως ἔχει, εἶνε πλεόν ἢ κωμικὴ. Ἀφ' ἐνός ὁ χῶρος καὶ ἀφ' ἐτέρου τὸ ἀνακάτωμα τῶν συνθετικῶν γραμμῶν καὶ τῶν χρωμάτων μᾶς ἀναγκάζει νὰ ἐπανερχώμεθα ἀνήσυχοι ἐπὶ τῶν ἔργων χωρὶς νὰ μπορούμε νὰ διευθύνωμε τὴν προσοχὴν μας ἀπὸ τοῦ ἐνός εἰς τὸ ἄλλο ἔργον χωρὶς κόπον. Εἰς τὴν κεντρικὴν μεγάλην αἴθουσαν ὅπου ὁ φωτισμὸς εἶνε ὁ καταλληλότερος διὰ καλλιτεχνικὴν ἐκθεσιν ποῦ ἔχωμεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἔχουν συγκεντρωθῆ τὰ καλλίτερα σχεδὸν ἔργα.

Ἡ «Τεραμόλα» τοῦ Ἰσπανοῦ Ράουριχ, τὸ παράδοξον γιὰ ἑλληνικὰ μάτια τοπεῖο, μᾶς μεταφέρει σ' ἓνα κόσμον ἄγνωστο γιὰ μᾶς, τόσον ὅμως ἀληθινὸ καὶ πραγματικὸ ποῦ μᾶς φοβίζει ἢ τρομερὴ μελαγχολία του μέσα στὴ βαρεῖα ἐκείνη ἀτμόσφαιρα τῶν σαπισμένων ὑδάτων. Τὸ ἔργον τοῦ Ράουριχ ἀπὸ τὴν πυκνότητα τῆς ἐκτελέσεως ὡς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τρόπου καὶ τὴν ἐπιβλητικὴν μυστικοπάθειαν τῶν χρωμάτων τῆς Φύσεως, χύνεται ἐκεῖ ἀκράτητο καὶ δεσπόζει μέσα εἰς τὴν ἐκθεσιν. Μᾶς ἀναγκάζει ἀκόμη τὸ ἔργον τοῦτο νὰ προσεξώμε σὲ μερικὰ κομμάτια τῆς Φύσεως ἀπὸ τὰ ὅποια, ἐνῶ ἡ πραγματικότης μᾶς ἀπωθεί, μᾶς ἐλκύει ὅμως τὸ θέλημα τῆς τέχνης, αὐτὴ ἡ ἐσωτερικὴ ἐρμηνεία τοῦ κόσμου τὴν ὁποίαν ὁ Πλάτων θεωρεῖ ὡς τὴν Ὑψίστην ἐκδήλωσιν τῆς ἰδέας τοῦ ἀοράτου. Ποτέ ἄλλοτε στὴν Ἑλλάδα ἢ ψευτοκαλαισθησία τοῦ νεωτέρου κλασικιστοῦ Ἑλληνος, τοῦ ἐνοουδντος τόσον μονομερῶς τὸ ὄρατον, δὲν εὑρέθη πρὸ τοῦ μεγάλου διλήματος, ἢ νὰ σηκώσῃ τὰ μάτια ἀπὸ τὸ μεγαλεῖον τῆς Φύσεως καὶ νὰ καταστρέψῃ μίαν ὀραίαν εἰκόνα τὴν ὁποίαν ὁ καλλιτέχνης ἐρμηνεύει μὲ ὅλην τὴν ἔντασιν τῶν θεωριῶν ἐνός Πλάτωνος τὸν ὅποιον ἡμεῖς σήμερον δὲν ἐνοοοῦμεν, ἢ νὰ ἐμολογήσῃ μαζὺ μας, ὅτι ἡ ὡμορφία δὲν εἶνε κρυμμένη στὰ γούστα κάθε ἀδυνατοῦ ὀργανισμοῦ μὴ ἐπιδεκτικοῦ ὄλων τῶν ἐντυπώσεων τῆς δημιουργίας.

Τοιοουτοτρόπως ἡ «Τεραμόλα» τοῦ Ράουριχ ἀφοῦ μᾶς διδάσκει τόσα πολλὰ πράγματα περὶ τῆς ἀντιλήψεως τῆς τέχνης παρ' ἡμῖν, ἔπρεπε νὰ ἐγκληματισθῆ εἰς τὸν τόπον μας μέσα εἰς μίαν πινακοθήκην διὰ νὰ διδάσκῃ τοὺς διαφόρους μικροἕλληνας ζωγράφους ὅτι τότε μόνον θὰ ἔχουν δικαίωμα εἰς τὴν τέχνην, ὅταν μὲ μιὰ τέτοια δύναμιν ἐρμηνεύσουν τὸ ἐσωτερικὸν κόσμον κάθε ὡμορφίας εἴτε μέσα στὰ σαπισμένα νερὰ κρύβεται, ὅπως ἡ «Τεραμόλα» τοῦ Ράουριχ, εἴτε εἰς τοὺς ἰδεώδεις τύπους ἐνός Φειδίου.

Και ἔρχονται ἀκόμη εἰς ἐπικουρίαν μας ὅπως καταρρίψωμεν τὰς περὶ ὠραίου ἐρριζωμένας προλήψεις τῶν νεοκλασικιστῶν ἐν Ἑλλάδι, τὰ περίφημα ἔργα τοῦ Ὀλλανδοῦ Φράνς Βάν Λεεμποῦτεν τὸ «Ἴπποδρόμιον» καὶ τὸ Ὀλλανδικὸ ἐκεῖνο χωρὶς τοῦ τόσο ἥσυχου καὶ τόσο ἀληθινὰ εἶνε ζωγραφισμένο.

Τὸ «Ἴπποδρόμιον τοῦ Λεεμποῦτεν ἔχει ἀρετὰς τοῦ μόνου μιὰ ὑπερήφανη τέχνη δύναται νὰ συλλάβῃ. Δὲν εἶνε ἡ δειλία τοῦ σχεδίου τὴν ὁποίαν περιφρονεῖ ὁ τεχνίτης δὲν εἶνε ἡ ὑπέροχος αἰσθητικὴ κίνησις τοῦ θέματός του, ἀλλ' ἡ βαθεῖα γνώσις ἐκείνου τοῦ ὁποίου ἐπιλαμβάνεται τὴν ἐκτέλεσιν. Κάθε γραμμὴ ἐνῶ εἶνε μαθηματικῶς συγκεκριμένη, καθορίζεται ἀπὸ τὴν αἴσθησιν μὲ μίαν ἀκρίβειαν τοῦ προκαλεῖ τὸν θαυμασμόν.

Οἱ ἵπποι του, ἵπποι βαρείας ἐπιβολῆς φέρονται μέσα εἰς τὸν στίβον τοῦ ἵπποδρόμου μ' ἓνα αὐτομακτισμὸν καὶ μὲ μίαν κίνησιν τὸσον εὐρυθμον καὶ τὸσον ατομικιστικὰ παράξενη τοῦ εἶνε ἀδύνατον νὰ προσδιωρισθῇ ἐκ τῶν προτέρων ἡ δημιουργικὴ δύναμις τοῦ τεχνίτου τοῦ τούς χαρακτηρίζει. Καὶ κατορθώνει ὁ τεχνίτης νὰ συγκρατήσῃ εἰς ἓνα τόνον ἀόριστον τὰς ἐναλλαγὰς τοῦ φωτός καὶ νὰ τιθασεύσῃ μέσα εἰς ἓνα πῖνακα τὸ διάστημα αὐτούσιον, αὐτόματον καὶ χωρὶς καμμίαν ἐπιτήδευσιν. Πόσον ἱκανοποιητικὰ θὰ ἦσαν τ' ἀποτελέσματα διὰ τὴν Ἑλληνικὴν τέχνην, ἂν οἱ Ἕλληνας ἐμάνθανον νὰ γνωρίζουν τὰς ἀρετὰς εἰς τοιαῦτα ἔργα τοῦ μόνου ἡ ἀλήθεια ἀδελφωμένη μὲ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν αἴσθησιν ὠδήγησε τὸ χέρι τοῦ ζωγράφου νὰ δώσῃ σὰρκα εἰς τὸν πραγματικὸν αὐτὸν ἰδανισμόν ἔξω ἀπὸ κάθε πρόληψιν χρόνου καὶ τόπου.

Ἡ ζωντανὴ αὐτὴ ἐκδήλωσις τῆς τέχνης ξεχωρίζει ἀπὸ τὰ ἀνυπόφορα ἀκαδημαϊκὰ ἔργα τοῦ συμπατριώτου του καθηγητοῦ Ντέ Οὐδέρα. «Ἐπιστροφή ἐκ τοῦ Γολγοθᾶ» καὶ «Οἰδίπους καὶ Ἀντιγόνη». Ἐχει δὲ τὴν δύναμιν νὰ ὑποτάσῃ τοὺς μυστικούς κόσμους μιᾶς ψυχῆς τὸσον ἀγνῆς ὥστε ν' ἀφήνῃ διὰ μέσου τῆς τέχνης νὰ κυριαρχῇ τὸ αἶσθημα καὶ νὰ θριαμβεύῃ ἡ ἰδέα. Εἶνε ἀπάτη τῶν αἰσθήσεων ἡ παραδοχὴ ἐν τῇ τέχνῃ τῶν κατὰ νόμον αἰσθητικῶν δῆθεν στάσεων, τῶν ἐκδηλούντων ὠρισμένα συναισθήματα διὰ τρόπου τὸσον ἀκαδημαϊκῶς μετρημένου, ὥστε νὰ μὴ μένῃ τίποτε νὰ προστεθῇ ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ τεχνίτου εἰς τὸ ἔργον τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς διανοίας.

(Ἀκολουθεῖ)

Θ. Θωμόπουλος.

